

KUR'AN'A GÖRE HZ. PEYGAMBER'İN ŞEFAATİ MESELESİ

Mustafa ÖZDEN*

Özet

Kelam ilminin önemli konularından birisi de şefaath konusudur.

Kelam ilmiyle uğraşan âlimlerin büyük çoğunluğu, Hz. Peygamber'in kıyamet gününde Müslümanlara şefaath edeceği konusunda görüş birliği içindedirler.

Bu araştırmada, Kelam âlimlerinin ve Müslüman kültürünün şefaath anlayışı ile Kur'an'ın beyan ettiği şefaath anlayışının örtüşüp örtüşmediği, Kur'an'ın şefaath yaklaşımı, şefaathin mahiyeti ve şartları, Kur'an'ın Hz. Peygamber'e şefaath etme yetkisi verip vermediği konusu değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Peygamber, Şefaath, Kur'an, Kelam, Müslüman

Abstract

Interceding is one of the important topics of Kalam.

Many of the scholars of Kalam claim that prophet Muhammad will intercede on Muslims' behalf.

We will be trying to make a remark on how the perception of interceding varies between scholars of Kalam, Islam culture and that Quran expressing, how Quran approaches interceding what the nature and conditions of interceding are and whether prophet Muhammad is entitled to intercede on Muslims' behalf.

Keywords: Prophet, Interceding, Quran, Kalam, Muslims

* Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Kelam, mozdenn@bartin.edu.tr

Giriş

Kelam ilminin önemli konularından biri de şefaate meselesidir. Bu konuda ifrat ve tefrite düşen kimi araştırmacılar şefaate farklı manalar yüklerken, kimileri de Hz. Peygamber'e şefaati yakıştıramamışlardır. Bu görüşte olan Müslümanlar acaba "Allah doğrudan bağışlayamaz mı?", "Buna ne ihtiyaç var?" gibi sorularla kendi düşüncelerinin haklılığını savunmaya çalışmışlardır.

Hz. Peygamber'in şefaatinin kabul edenler ise bu tür sorulara şöyle cevap vermişlerdir;

"Allah her şeyi kendisi yapabilecekken, ölüme Azrail'in, vahye Cebrail'in, kâinata vuku bulan hadiseler de Mikail'in ve diğer meleklerin görevlendirilmesinde hangi saikler ve hikmetler gizli ise şefaate konusunda da aynı hikmetler geçerlidir. Bu görevlendirmeleri kabul eden, dolayısıyla Hz. Peygamber'in şefaatinin de kabul etmelidir." Bu konuyla ilgili yazılı ve görsel medyadaki tartışmaların, konuşmaların, mülakatların ve konferansların hep bu karşıtlık zemini üzerinde yapıldığı müşahade edilmektedir.

Görüldüğü gibi şefaati kabul edenler veya etmeyenler derinlemesine düşünme araştırma yerine daha kolay görünen kabul ve inkâr yolunu tercih etmişlerdir. Bu ret ve kabul de Müslümanlar arasında ilmi düşüncenin gelişmesine engel olduğu gibi fikri taassubun ve bağnazlığın yerleşmesine sebep olmaktadır.

Bu araştırmamızda önce şefaate kelimesinin lugavî ve ıstilahî anlamlarını tahlil ettikten sonra, Kur'an'da zikredilen şefaate ilgili ayetleri ve bu ayetler hakkında ileri sürülen görüşleri belirtip şefaatin mahiyeti ve şartları hakkındaki bilgileri değerlendirmeye çalışacağız.

Şefaati incelerken Kur'an'ı temel alıp meseleye vahiy perspektifinden bakarak, bu konuda ileri sürülen görüşler Kur'an'a arz edilmeye çalışılacaktır.

1. Şefaatin Sözlük ve Terim Anlamı

Şef (ş-f-a') kökünden türeyen "Şefaaf" kelimesinin mezid ve müştaklarının manaları şöyledir;

Bir şeyin aynısını ekleyerek, ikileştirmek, çiftin zıddı tek, eşyayı çift gören göz, bir şeyi çift yapmak, birisi için şefaafçı olmak, bir vesile ile birine tevessül etmek, bir işte şef olmak, iki ile çarpmak, müsaade etmek, korumak istemek, himaye etmek.¹

Terim olarak; "Şefaaf, hakkında suç işlenenden günahların bağışlanmasını talep etmektir."² "Günahkâr bir kimsenin affını Allah'tan niyaz etmeye denir."³ "Şefaaf hürmetli birinin madununda bir diğeri hesabına rica ve niyaz ile yardım etmesidir."⁴ Diğer bir ifadeyle, "Şefaaf, bir kimsenin diğeri hakkında tazarru yoluyla yalvarıp zarar verilmemesini ve iyilik yapılmasını istemesidir."⁵

¹ Geniş bilgi için bkz. Muhammed b. Mukerrem İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, Beyrut 1373/1955, c. 2, s.334; Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed Ragıp İsfahanî, el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an, Beyrut 1997, s. 457-458; Ebu'l-Feyz Muhammed Murteza Hüseyinî, Tacu'l Arûs, Mısır 1306, c. 5, s.399-401; Asım Efendi, Kamus Tercemesi, İstanbul 1305, c. 3, s.307; Atay Kardeşler, Arapça – Türkçe Büyük Lügat, Ankara 1978, c. 2, s. 1118.

² Şerif Ali b. Muhammed Cürçani, Kitabu't-Tarifat (Basım yeri ve yılı yok), s. 127.

³ Nuruddîn Ahmed b. Mahmud b. Ebi Bekir Sabuni, Maturidiyye Akaidi, Çev: Prof. Dr. Bekir Topaloğlu, Ankara 1991, s. 214.

⁴ Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1979, c. 2, s. 850.

⁵ Muhammed Ali Tehanevi, Keşşâfu Istılahatı'l-Fünun, İstanbul 1317, c.1, s.762. Tehanevi yukarıdaki şefaaf tanımını yaptıktan sonra Nevevi'den naklen şu bilgileri vermektedir; Şefaaf beşe ayrılır; 1. Peygamberimize has olandır ki bu mevkıfdaki korkudan ve vukufun uzunluğundan rahatlama suretiyle olandır. Bu insanların

2. Kur'an-ı Kerim'de Şefaât Kavramı

Kur'an'da “ Şef ” kökünden türeyen kavramlar yirmi sekiz ayette geçmektedir. Yirmi sekiz ayetin birisinde sözlük anlamında, on üç ayette şefaât (mâstar) kalıbında, diğer ayetlerde ise isim ve fiil tarzında geçmektedir.⁶ Kur'an'da şefaati konu edinen ayetlerin bir kısmı istisnasız, diğer bölümü ise istisnalı şekilde zikredilmektedir. Kur'an'da ifade edilen istisnasız ayetlerden başlayarak, Kur'an'ın şefaât konusuna yaklaşımını değerlendirmeye çalışacağız;

“Ant olsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geleceksiniz ve (Dünya'da) size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız. Yaratılışımızda ortaklarımız sandığımız şefaâtçilerinizi de yanınızda göremeyeceğiz. Ant olsun, aranız açılmış ve (Tanrı) sandığımız şeyler sizden kaybolup gitmiştir.”⁷

“...Doğrusu Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler. Şimdi bizim şefaâtçilerimiz var mı ki bize şefaât etsinler veya (Dünya'ya) geri döndürülmemiz mümkün mü ki, yapmış olduğumuz amellerden başkasını yapalım?...”⁸

“Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve bunlar Allah katında bizim şefaâtçilerimizdir, diyorlar...”⁹

maşerde peygamberimize iltica ettikleri zaman olacak umumi şefaattir. 2. Bir kısım insanların cennete hesapsız gitmesi için yapılacak şefaattir. 3. Cehenneme girenler için vuku bulacak şefaattir. 4. Cehenneme hak kazananlar için vuku bulacak şefaattir. 5. Cennete girenlerin derecelerinin yükseltilmesi için yapılacak olan şefaattir.

⁶ Bkz. Muhammed F. Abdülbaki, Mucemu el-fâzi'l-Kur'ân, İstanbul 1984, s. 384.

⁷ Enam 6/94.

⁸ Araf 7/53.

⁹ Yunus 10/18.

“Şimdi artık bizim ne şefaathçilerimiz var, ne de yakın bir dostumuz.”¹⁰

“Yaklaşan gün hususunda onları uyar! Çünkü o anda dehşet içinde yutkunurken yürekleri ağızlarına gelmiştir. Zalimlerin ne dostu ne de sözü dinlenir şefaathçisi vardır.”¹¹

“(Allah’a koştukları) Ortaklardan kendilerine hiçbir şefaathçi çıkmayacaktır. Zaten onlar, ortaklarını da inkâr edeceklerdir.”¹²

“O’ndan başka Tanrılar mı edineyim? O çok esirgeyici Allah, eğer bana bir zarar dilerse onların (putların) şefaati bana hiçbir fayda vermez, beni kurtaramazlar.”¹³

“O’ndan başka ne bir dost ne de bir şefaathçiniz vardır. Artık düşünüp öğüt almaz mısınız?”¹⁴

“Dinlerini bir oyuncak ve bir eğlence edinen ve dünya hayatının aldattığı kimseleri (bir tarafa) bırak! Kazandıkları sebebiyle hiçbir nefsin felâkete duçar olmaması için Kur’an ile nasihat et. O nefis için Allah’tan başka ne dost vardır ne de şefaathçi...”¹⁵

“Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları onunla (Kur’an ile) uyar. Onlar için Rablerinden başka ne bir dost ne de bir aracı vardır; belki sakınırlar.”¹⁶

¹⁰ Şuarâ 26/100-101.

¹¹ Mü’min 40/18. Zemahşeri bu ayetin yorumunda “Velâ şefiun yuta’u” ifadesini, “Ma-indî kitabun yubâ’u” şeklinde anlaşılması gerektiğini belirterek, bu ayete göre şefaatin olmayacağını ifade etmektedir. Bkz. Mahmud b. Ömer b. Muhammed b. Ahmed Zemahşeri, Tefsiru’l-Keşşaf an Hakaiku’t-Tenzil, Beyrut Trz., c. 5, s. 178.

¹² Rum 30/13.

¹³ Yasin 36/23.

¹⁴ Secde 32/4.

¹⁵ Enam 7/70.

¹⁶ Enam 7/51.

“Yoksa onlar Allah’tan başkasını şefaatchiler mi edindiler? De ki; onlar hiçbir şeye yetiremezler ve akıl erdiremezlerse de mi (şefaatchi edinecekler)?”¹⁷

“De ki; bütün şefaath Allah’ındır. Göklerin ve yerin hükümranlığı O’nundur. Sonra O’na döndürüleceksiniz.”¹⁸

“Öyle bir günden korkun ki, o günde hiç kimse başkası için herhangi bir ödemede bulunamaz; hiç kimseden (Allah izin vermedikçe) şefaath kabul olunmaz, fidye alınmaz; Onlara asla yardım da yapılmaz.”¹⁹

“Ve bir günden sakının ki, o günde hiç kimse başkası namına bir şey söyleyemez, kimseden fidye kabul edilmez, hiç kimseye şefaath fayda vermez. Onlar hiçbir yardım da görmezler.”²⁰

“Artık şefaatchilerin şefaathi onlara fayda vermez.”²¹

“Ey iman edenler! Kendisinde artık alış-veriş, dostluk ve kayırma bulunmayan gün (kıyamet) gelmeden önce, size verdiğimiz rızıktan hayır yolunda harcayın. Gerçekleri inkâr edenler elbette zalimlerdir.”²²

“Allah’ı bırakıp, kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve “işte bunlar Allah katında bizim şefaatchilerimizdir.”

¹⁷ Zümer 39/43.

¹⁸ Zümer 39/44.

¹⁹ Bakara 2/48.

²⁰ Bakara 2/123. Bakara 48. ve 123. ayetlerdeki hitaplar İsrailoğullarınadır. Bu şekilde bir hitaba sebep olarak, onların peygamber cetlerinin kendilerine şefaath edeceklerini düşünmeleri ve buna güvenmeleri gösterilmektedir. Hatta onlar, Bakara 80. ve Al-i İmran 24. ayetlerde ifade edildiği gibi “Bize, ateş sayılı birkaç günden başka dokunmayacak” diyecek kadar ileri gitmişlerdir. Buradaki şefaathın nefyi Yahudilere ve kâfirlere mahsustur. Bkz. Yazır, c. 1, s. 345; Muhammed b. Cerir Taberi, Camiu’l Beyan an Te’vili Ayi’l-Kur’an, Mısır 1954, c. 1, s. 266; Zemahşeri, c. 1, s. 136; Ebu Cafer Muhammed Tusi, Et-Tibyan, Necef 1957, c. 1, s. 212.

²¹ Müddessir 74/48.

²² Bakara 2/254.

diyorlar. De ki; “Siz Allah’a göklerde ve yerde O’nun bilmediği bir şey mi haber veriyorsunuz.”²³

“...Kur’an ile öğüt ver. Yoksa ona Allah’tan başka ne bir dost vardır ne de bir şefaatchi...”²⁴

“...Hani hakkınızda Allah’ın ortakları olduğunu zannettiğiniz şefaatchilerinizi de yanınızda görmüyoruz...”²⁵

“...Kim güzel bir şefaate şefaatte bulunursa ondan kendisine bir hisse (sevap) vardır. Kim de kötü bir şefaate şefaatte bulunursa ondan kendisine bir günah (payı) vardır...”²⁶

İstisnalı şefaate ayetleri de şunlardır:

“...Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O’nundur. İzni olmaksızın O’nun katında şefaatte bulunacak kimdir?...”²⁷

“...Arş’a kurulup işleri yerince düzene koyan Allah’tır. O’nun izni olmaksızın, hiç kimse şefaatchi olamaz...”²⁸

²³ Yunus 10/18.

²⁴ Enam 7/70.

²⁵ Enam 7/94.

²⁶ Nisa 4/85; Zemahşeri bu ayeti şu şekilde yorumlamaktadır; şefaati hasene, bir Müslümanın hakkının gözetildiği veya bir Müslümandan kötülüğün giderildiği yahut bir Müslümana hayır sağlanıp bunda Allah’ın rızası gözetilerek rüşvet alınmayan şefaattir. Zemahşeri bu yorumdan sonra kile (قيل) lafzıyla şu bilgileri nakletmektedir: “Şefaati hasene Müslümana dua etmektir. Çünkü bu onun için Allah’tan şefaate talebinde bulunmak demektir. Hz. Peygamber’den şu rivayet bildirilmektedir: “Müslümana gıyabında dua edenin duası makbuldür. Melek dua eder, sana da bunun bir misli vardır der, işte bu nasiptir.” Zemahşeri, c.1, s.453; Neseфи de İbni Abbas’tan şu malumatı rivayet ediyor: “Bunu (şefaati haseneyi) benden başka tefsir edecek yoktur. Bunun manası tevhidî emredip Allah yolunda savaşmak demektir. Bunun zıddı da şefaati seyyiedir.” Abdullah b. Ahmed Neseфи, Medarik’üt-Tenzil ve Hakâik’ut-Te’vil, (Mecmu’ut-Tefâsir içinde) Ofset, İstanbul 1984, c. 1, s. 24.

²⁷ Bakara 2/255.

“...Onlar, Allah’ın razı olduğu kimselerden başkasına şefaata etmezler ve hepsi O’nun korkusuyla titrerler.”²⁹

“Göklerde nice melekler vardır ki onların şefaati; ancak Allah’ın izniyle, dilediği ve hoşnut olduğu kimselere yarar sağlar.”³⁰

“Rahman’ın katında söz almış olanlardan başkaları şefaata hakkına sahip olmayacaklardır.”³¹

“Allah katında, O’nun izin verdiği kimseden başkasının şefaati yarar sağlamaz...”³²

“O gün Rahman’ın izin verdiği ve sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez.”³³

“Allah’ı bırakıp da taptıkları putlar, şefaata edemezler. Ancak bilerek hakka şahitlik edenler bunun dışındadır.”³⁴

²⁸ Yunus 10/3.

²⁹ Enbiya 21/28.

³⁰ Necm 53/26. Bu ayet hakkında Hamdi Yazır şu bilgileri vermektedir: “Müşrikleri putları, melaikeler suretleri ve melaikeleri Allah’ın kızları farz ederek onların suretlerini yapıp tapmakla melek kuvvetlere tekarrup hâsıl olacağı ve bu vesile ile şefaatlere erişebileceği zannında bulduklarından dolayı bu ayetle bilhassa bu zanlarının butları gösterilmek üzere evvel ve son Allah’ın olduğu takrir olunuyor.” Yazır, c.7, s.4601-4602.

³¹ Meryem,19/87. Meryem suresi 87. ayetteki (﴿﴾ kelimesi müfessirlerce çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Ahd edinmek, iman etmek, salih amel işlemek, peygamberi ve getirdiğini tasdik etmektir. Ahd’in izin ve emir manasına da hamledilmesi mümkündür. Ayetin manası buna göre “Kendilerine şefaata için izin verilenlerden başkası...” şeklinde olur. Bkz. Muhammed Cemâluddin Kasimî, Mehasinu’t-Te’vil, 1914, c. 11, s. 4163; Tûsî, c. 7, s. 151.

³² Sebe 34/23.

³³ Taha 20/109.

³⁴ Zuhuruf 43/86. Zuhuruf 86. ayetin nüzul sebebi hakkında şu bilgiler nakledilmektedir. Nadr İbn Haris ve yanında birkaç kişi; “Eğer Muhammed’in söylediği doğrudur, biz de melekleri dost ediniriz. Onlar şefaata etmeye Muhammed’den daha fazla hak

Yukarıda zikredilen şefaati nefyeden ayetlerin siyak ve sibakına bakıldığı zaman hitabın kâfirlere, müşriklere ve Ehl-i kitaba olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu ayetlerde kâfirlerin tehdit edildiği, onlara şefaatin hiçbir fayda vermeyeceği, şefaatin mevcut olmayacağı ve onlar için şefaati bulunmayacağı ifade edilmektedir.³⁵

Yine söz konusu ayetlerde kıyamet günü Allah'tan başka hiçbir dost ve şefaatinin bulunmayacağı, şefaatin ve şefaet edecek kimselerin şefaet etmenin ancak Allah'ın iznine bağlı olduğu ve O'nun rızasıyla gerçekleşeceği beyan edilmektedir.³⁶

Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'de şefaatin vuku bulacağı belirtilmekle birlikte³⁷, şefaet edecekler ve edilecekler hakkında ve şefaatin niteliği konusunda ayrıntıya girilmediği müşahede edilmektedir. Bazı bazı âlimlerin yaptığı gibi kıyamet gününde şefaati sadece meleklerle hasretmek Kur'an'a uygun düşmemektedir. Çünkü Kur'an bir takım şefaetçilerden bahsetmektedir.³⁸ Necm suresi 26. ayette özellikle meleklerin şefaatinin zikredilmesinin sebebi, putperestlerin iddialarına bir cevap mahiyetinde olduğu içindir.³⁹

sahibidirler" dediler. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Bkz. Ali bin Muhammed b. İbrahim Hazin, Lübabu't-Tevîl fi Meâni't-Tenzil (Mecmu'ut-Tefsîr içinde) Ofset, İstanbul 1984, c. 5, s. 445; Zuhuf 86. ayetin farklı yorumları için bkz. Taberi, c. 16, s.128; Kasimi, c. 14, s.5289; Tûsî, 7/151; Süleyman Ateş, Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Milliyet Yay., Ankara 1995; Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali, Kılıç Kitabevi, Ankara1983, c. 5, s.2387; Mehmed Vehbî Konyalı, Hulâsat'ül Beyân Fi Tefsir'il-Kur'an, İstanbul, 1966, c. 13, s. 5245.

³⁵ Bkz. Enam 6/70; Secde 32/4; Araf 7/53; Şuara 26/100; Yasin 36/23; Bakara 2/123; Mü'min 40/18.

³⁶ Bkz. Meryem 19/87; Yunus 10/3; Bakara 2/255; Zuhuf 43/86.

³⁷ Bkz. Enbiya 21/28; Necm 53/26; Meryem 19/87; Yunus10/3.

³⁸ Bkz. Müddessir 74/48.

Kur'an'da şefaati konu edinen ayetlerde, Hz. Peygamber'in şefaati yetisinin olduğunu veya olmadığını açıkça ortaya koyan herhangi bir ayetin bulunmadığı görülmektedir. Hz. Peygamber şefaati edecek ve etmeyecek diyenlerin görüşleri, ayetlerin yorum ve te'viline dayanmaktadır.³⁹

Kur'an'ın şefaate yaklaşımını belirttikten sonra şimdi de itikadi mezheplerin şefaate bakışlarını, tutumlarını tespit etmeye çalışacağız.

3. Bazı Kalam Âlimlerine Göre Şefaati

Kelam ilmiyle uğraşan, Müslüman âlimlerin büyük çoğunluğu Hz. Peygamber'in kıyamet gününde Müslümanlara şefaati edeceği konusunda görüş birliği içerisinde olduklarıdır.⁴⁰

İmam-ı Maturidî, şefaati hakkında, "muhtelif deliller ileri sürülen önemli konulardan birisidir" der. Şefaatin Kur'an ayetleri ve Hz. Peygamber'den nakledilen hadislerle sabit olduğunu, genel kanaat ve gelen bilgilere göre şefaatin ilahi gazap ve cezaya sebep teşkil eden küçük günahlar (zellât) için söz konusu olduğunu; bu tür günahları işleyen kimsenin, iyilerin ve hakkın rızasına mazhar olanların şefaati ile bağışlanacağını ifade eder.⁴¹

Hasan el-Eş'ari, Müslümanların Hz. Peygamber'in şefaati konusunda ittifak ettiklerini ancak kime yani büyük günah sahiplerine mi yoksa muhlis mü'minlere mi şefaati edeceği hususunda anlaşmazlığa

³⁹ Bkz. Fahrudin Muhammed b. Ömer Hasan b. Hüseyin Razî, Mefatihü'l-Gayb, c. 1, s. 503-513; Zemahşeri, c. 1, s. 299, dipnot.

⁴⁰ Bkz. Ebu Mansûr Muhammed b. Muhammed Maturidî, Kitabü't-Tevhid, nşr: Fethullah Huleyf, Beyrut 1970, s. 365; Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail Eş'ari, el-İbane an Usulî'd-Diyane, Beyrut 1994.; Makalatü'l-İslamiyyin ve İhtilaf'ul-Musallîn, çev. Mehmet Dalkılıç- Ömer Aydın, İstanbul 2005, s. 159; Kadi Abdülcebbar, s. 687-688; İcî, s. 380; Neseî, c. 2, s. 397; Cüveynî, s. 319; Taftazani, c. 5, s. 157.

⁴¹ Maturidî s. 365.

düşüklerini açıkladıktan sonra, şefaatin sahibi kebire için değil, cennette mü'minlerin derecelerinin yükseltilmesi için olacağı yolundaki görüşün yanlış olduğunu, bu görüş sahiplerinin kendileriyle çelişkiye düşüklerini ve Hz. Peygamber'in şefaatinin büyük günah işleyenler için olacağını bildirmektedir.⁴²

Cüveyni'ye göre, bağışlamanın mümkün olduğu sabittir. Kitap ve sünnetten deliller bunu ortaya koymaktadır. Binaenaleyh şfaatçilerin şfaatte bulunması ve onların şfaatleriyle günahkârların bağışlanması bunlara dayanır. Ehl-i Sünnet, şfaatin hak olduğunu kabul eder. Bağışlanmayı reddedenler şfaati de inkâr ederler.⁴³

Bağdadi, Ehl-i Sünnetin Hz. Peygamber'in, ümmetinden büyük günah işleyenlere şfaat edeceğini kabul ettiğini bildirmektedir.⁴⁴

Gazali, ahirette şfaat edecek kimseleri, peygamberler, âlimler, şehitler ve Allah'a yakınlık derecelerine göre diğer mü'minler olarak sıralamaktadır.⁴⁵ Neseî de ahirette şfaat edecek kimseler konusunda Gazali'nin görüşlerine benzer görüşler serdetmektedir.⁴⁶

Sabuni, "Şfaat bize göre vardır. Mutezile ise muhalif kalmıştır. Biz Ehl-i Sünnet, Allah Teâlâ'nın, vasıta olmaksızın affetmesini mümkün gördüğümüze göre, peygamberlerin ve hayırlı kimselerin şfaati ile affetmesi ise evleviyetle mümkündür. Mutezileye göre af mümkün olmadığından şfaatin de bir faydası yoktur" görüşündedir.⁴⁷

⁴² Eş'ari, el-İbane, s. 159-160; Eş'ari, Makalat, s. 339.

⁴³ Cüveyni, s. 319.

⁴⁴ Abdulkahir b. Tahir b. Muhammed Bağdadî, Kitabu Usûli'd-Dîn, İstanbul 1346, s. 244.

⁴⁵ Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed Gazalî, Kavaidü'l-Akaid, Beyrut 1975, s. 69.

⁴⁶ Neseî, c. 2, s. 397.

⁴⁷ Sabuni, s. 165.

İcî, Hz. Muhammed'in şefaati konusunda Müslümanların ittifak ettiğini ve Ehl-i Sünnete göre şefaatin büyük günah sahipleri için olduğunu beyan eder.⁴⁸ Taftazani de şefaatin nas ve icma ile sabit olduğunu belirttikten sonra Mutezilenin şefaate anlayışının yanlışlığına işaret eder.⁴⁹

Mutezilî âlimler, şefaate konusunda Müslümanlar arasında ihtilaf olmadığını, ahirette Hz. Peygamber'in mü'minlere şefaate edeceğini kabul etmelerine rağmen, şefaatin kimler için olacağı, şefaate kimlerin nail olacağı hususunda Ehl-i Sünnet ile ihtilaf halinde olup, büyük günah sahiplerine şefaate olmayacağını iddia etmektedirler.⁵⁰ Mutezileye göre azabın giderilmesinde şefaate söz konusu değildir. Şefaate ancak cennette müminlerin mertebelerini, derecelerini yükseltmek için yapılacaktır.⁵² Onlar Mutezile ilkeleri gereği, büyük günah işleyen mü'min saymadıkları için ona şefaate edilmeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Bu söylenenlerden anlaşılmaktadır ki şefaate Mutezilede nitelik değiştirmiştir. Onlar bu kanaatlerini desteklemek için Kur'an'dan bazı ayetleri delil göstermişlerdir. Mutezile mensupları, Hz. Peygamber'den rivayet edilen "Şefaate ümmetinden büyük günah sahipleri içindir." hadisini, "ahad" yoluyla geldiği ve zan ifade ettiği için, ayrıca bu hadise muhalefet eden bazı rivayetlerin bulunmasını gerekçe göstererek reddetmektedir.⁵¹

Şia'ya göre de şefaatin varlığı konusunda Müslümanlar arasında ihtilaf bulunmadığı, Hz. Peygamber'in ahirette ümmetinden büyük günah

⁴⁸ İcî, s. 380.

⁴⁹ Taftazani, c. 5, s. 157.

⁵⁰ Kadi Abdülcebbar, s. 687-688.

⁵¹ Kadi Abdülcebbar, s. 689-691.

sahiplerine şefaata edeceği, ayrıca Şiilere Hz. Ali ve imamların da şefaata edeceği belirtilmektedir.⁵²

Şiiler, Allah'ın Hz. Muhammed (s.a.v)'e Makam-ı Mahmud'u verdiğini, bu makamın da şefaata olduğunu ileri sürmektedir. Şii Kelamcı Zencani, şefaatin Kur'an ayetleri ile sabit olduğu kanaatini benimsemektedir.⁵³ Birçok müfessirin de; "Ey Muhammed! Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırsın"⁵⁴ ayetindeki Makam-ı Mahmud'dan kastın şefaata makamı olduğu görüşünü benimseyerek, Zencani ile paralel düşündükleri görülmektedir.⁵⁵

Yukarıda bahsi geçen görüşlerden anlaşıldığı üzere Müslüman âlimlerin çoğunluğu Hz. Peygamber'in şefaata yetisinin Kur'an ile sabit olduğu kanısındadırlar. Bu hususta Kur'an'a baktığımız zaman Hz. Peygamber'in kıyamet gününde mü'minlere veya mü'minlerden büyük günah işleyenlere şefaata edeceğini açık bir şekilde bildiren bir ayet yoktur. Ancak;

"Artık onları bağışla, günahlarının bağışlanmasını iste."⁵⁶

"İmanlı erkekler, kadınlar ve kendi günahın için af dile."⁵⁷

⁵² Seyyid İbrahim el-Musevi Zencani, Akaidü'l-İmamiyyeti'l-İsna Aşeriyye, Kum 1982, c. 2, s. 273,282.

⁵³ Zencani, c. 2, s.275.

⁵⁴ İsra 17/79.

⁵⁵ Bkz. Taberi, c. 1, s. 397-398; Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer İbnu'l-Kesir, Tefsiru'l-Kur'an'i-l-Azîm, Beyrut 1983, c. 3, s. 58; Ebu Said Abdullah b. Ömer Beydavî, Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil (Mecmu'ut-Tefâsir içinde) Ofset, İstanbul 1984, c. 4, s. 62; Hazin, c. 4, s. 61-63; Nesefî, c. 4, s. 61; Ebu Tahir Muhammed b. Yakûb, Tenviru'l-Mikbâs min Tefsîri İbn Abbas, (Mecmu'ut-Tefâsir içinde) Ofset, İstanbul 1980, c. 4, s. 61; Zemahşeri, c. 3, s. 189; Yazır, c. 4, s. 2667.

⁵⁶ Al-i İmran 3/159.

⁵⁷ Muhammed 47/19.

“...Belki Rabbin seni övülecek bir makama yükseltir.”⁵⁸

“Onlara (yani kâfirlere) şefaathçilerin şefaati fayda vermez.”⁵⁹

“Onlar, Allah’ın hoşnut olduğu kimseden başkasına şefaath edemezler.”⁶⁰ ve benzeri ayetler Hz. Peygamber’in şefaath edeceği veyahut şefaath yetkisine sahip olduğu şeklinde yorumlanmıştır.⁶¹ Hatta Müslüman kültürü, şefaath sadece Hz. Peygamber’e de bırakmamış; peygamberlerin, velilerin, şehitlerin, âlimlerin ve Allah yanındaki derecelerine göre diğer mü’minlerin de şefaath edebileceği düşüncesini geliştirmiştir.⁶²

Bu ileri sürülen görüşleri hem indî olarak hem de Kur’an’a ters düştüğu gerekçesiyle eleştiren bazı Kelâmcılar, Hz. Peygamber’in beşer olması hasebiyle şefaath edemeyeceğini savunmaktadır.⁶³ Hâlbuki Kur’an şefaath edecekler ve edilecekler hakkında ayrıntıya girmediği ve isim vermediğine göre Hz. Peygamber veya diğer peygamberler şefaath edecek diyenler kadar, şefaath etmeyecek diyenlerin de aynı hataya düştükleri açık bir gerçektir.

Yüce Allah Hz. Peygamber’e vaat ettiği “Makam-ı Mahmud’u”⁶⁴ ona şefaath etme yetisi şeklinde anlayan, Makam-ı Mahmud’la Hz. Peygamber’in şefaath yetisini aynileştiren ve bu makamı risaletin önüne geçiren mantığı anlamının mümkün olmadığı gibi; “...Peygamberlere de

⁵⁸ İsra 17/79.

⁵⁹ Müddessir 74/48.

⁶⁰ Enbiya 21/28.

⁶¹ Geniş bilgi için bkz. Zemahşeri, c. 1, s. 229 (Dipnot); Razi, c. 1, s. 503-513; Hazin, c. 4, s. 61-64; Beydavi, c. 4, s. 62; Yazır, c. 8, s. 5467.

⁶² Gazali, s. 69.

⁶³ Ahmet Akbulut, Nübüvvet Meselesi Üzerine, Ankara 1992, s. 108.

⁶⁴ İsra 17/79.

soracağız.”⁶⁵, “Göklerde nice melekler vardır ki onların şefaati; ancak Allah’ın izniyle dilediği ve hoşnut olduğu kimselere yarar sağlar.”⁶⁶, “Kim iyi bir işe şefaet ederse, ona onun sevabından bir pay vardır. Kim de kötü bir işte/şeyde şefaet ederse ona o kötülükten bir pay vardır. Allah her şeyin karşılığını verir.”⁶⁷ ayetlerinden hareketle kıyamette şefaet yetisini sadece meleklerle hasreden; peygamberlerin sorguya çekilmeleri gerekçesiyle şefaet yetisinin bulunmadığı bağlantısını kuran; ayetleri Kur’an’ın bütünlüğünden soyutlayan; Kur’an’ın bilgilendirmediği konularda, kendi bakış açılarını, görüşlerini Kur’an’ın gibi takdim eden, aynı mantığın uzantısı olan anlayışa da katılmak mümkün değildir. Ayetleri kendi görüşlerimizi desteklemek için değil, doğruyu bulmak ve doğruya yaklaşmak için Kur’an’ın genel esprisi içinde ele alıp yorumlamanın bizi birtakım yanlışlardan kurtaracağını düşünüyoruz.

Sonuç

Kur’an’da bütünüyle şefaatin Allah’a ait olduğuna, O’nun izni ve rızasına bağlı olarak vuku bulacağına işaret edilmesine rağmen kimlerin şefaet edeceği, kimlere şefaet edileceği ve şefaatin niteliği konusunda ayrıntıya girilmediği görülmektedir. Yine Kur’an’da açıkça hiçbir kimsenin kurtuluşunu ve bağışlanmasını şefaate bağlamamasını, kurtuluşun sadece Allah’ın rızasına ve kulun itaatine bağlı olduğu vurgulanmaktadır.

Kelam âlimlerine göre ise, Hz. Peygamber’in kıyamet günü şefaet edeceği Kur’an ile sabittir görüşü hâkimdir. Bu konuda icma’ya yakın bir ittifak olmasına rağmen Hz. Peygamber’in şefaatinin kimler için olacağı ve şefaatin niteliği konusunda ihtilaf söz konusudur. Fakat Müslüman

⁶⁵ Araf 7/6.

⁶⁶ Necm 53/26.

⁶⁷ Nisa 4/85.

kültürü, şefaath edecekler konusunda Hz. Peygamber'le de yetinmeyip; şehitlerin, âlimlerin, velilerin ve Allah'a yakınlık derecelerine göre diğer Müminlerin de şefaath edebileceği düşüncesi gelişmiştir. Hâlbuki Kur'an, Hz. Peygamber de dâhil hiçbir kimseye şefaath yetisinin verildiğine dair herhangi bir açık bildirimde bulunmamıştır. Bu Hz. Peygamber'e şefaath yetisi verilmeyeceği anlamına da gelmez. Kanaatimizce, bazı çağdaş kelamcıların⁶⁸, "...peygamberlere de soracağız..."⁶⁹, "...meleklerin şefaath onlara fayda vermez..."⁷⁰ vb. ayetlerden hareketle ve Hz. Peygamber'in beşer olması hasebiyle şefaath etmeyeceğini veya şefaath etmesinin mümkün olmadığı iddiasında bulunması da Kur'an anlayışıyla örtüşmemektedir.

Kur'an'ın şefaath konusundaki görüşleri açık olmasına rağmen kelamcıların bu sınırları yorumlarıyla zorladığını, kültürün de bunu daha ileri boyutlara taşıyarak ifrat-tefrit derecesinde bir şefaath düşüncesi/fikri geliştirdiği müşahade edilmektedir. Dolayısıyla Kur'an anlayışına yabancılaşan şefaath kültürünün Müslüman toplumlara egemen olduğu bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- ABDÜLBAKİ, Muhammed F. , Mucemu el-fâzi'l-Kur'an, İstanbul 1984.
AKBULUT, Ahmet, Nübüvvet Meselesi Üzerine, Ankara 1992.
ASIM EFENDİ, Kamus Tercemesi, İstanbul 1305.
ATAY KARDEŞLER, Arapça – Türkçe Büyük Lügat, Ankara 1978.
ATEŞ, Süleyman, Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Milliyet Yayınları, Ankara 1995.
-----, Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali, Ankara 1983.
BAĞDADÎ, Abdulkahir b. Tahir b. Muhammed, Kitabu Usûli'd-Dîn, İstanbul 1346.
BEYDAVÎ, Ebu Said Abdullah b. Ömer, Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil (Mecmu'ut-Tefâsir içinde) Ofset, İstanbul 1984.

⁶⁸ Şefaath yorumu için bkz. Ahmet Akbulut, Nübüvvet Meselesi Üzerine, s. 107-109

⁶⁹ Araf, 7/6

⁷⁰ Necm, 53/26

- CÜRCANI, Şerif Ali b. Muhammed, Kitabu't Tarifat, yy, ts.
- CÜVEYİNİ, İmamü'l Haremeyn Abdülmelik b. Abdillâh, el-İrşad ila Kavaidil-Edille fi Usûli'l-İtikâd, çev. Adnan Bülent Baloğlu, S. Yılmaz, M. İlhan, F. Sancar, Ankara 2010.
- ÇANTAY, Hasan Basri, Kur'an-ı Hakim ve Meali Kerim, İstanbul 1962.
- EBU TAHİR, Muhammed b. Yakûb, Tenviru'l-Mikbâs min Tefsiri İbn Abbas, (Mecmu'ut-Tefâsir içinde) Ofset, İstanbul 1980.
- EŞ'ARÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail, el-İbane an Usuli'd-Diyane, Beyrut 1994.
- Makalatü'l-İslamiyyin ve İhtilaf'ul-Musallîn, Çeviren: Mehmet Dalkılıç – Ömer Aydın, İstanbul 2005.
- GAZALÎ, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, Kavaidü'l-Akaid, Beyrut 1975.
- HAZİN, Ali bin Muhammed b. İbrahim, Lübâbu't-Tevîl fi Meâni't-Tenzil (Mecmu'ut-Tefâsir içinde) Ofset, İstanbul 1984.
- HÜSEYNÎ, Ebu'l-Feyz Muhammed Murteza, Tacul Arûs, Mısır 1306.
- İBN MANZUR, Muhammed b. Mukerrem, Lisânü'l-Arab, Beyrut 1373/1955.
- İBNU'L-KESÎR, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer, Tefsiru'l-Kur'an-i-Azîm, Beyrut 1983.
- İCÎ, Adudiddin Abdurrahman b. Ahmed, el-Mevâkıf fi İlmi'l-Kelâm, Beyrut ts.
- KADI ABDÛLCEBBAR, Abdullah b. Ahmed, Şerhu'l-Usûli'l-Hamse, Kahire 1988.
- KASIMÎ, Muhammed Cemâluddîn, Mehasinu't-Te'vil, yy 1914.
- KONYALI, Mehmed Vehbî, Hulâsat'ül Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an, İstanbul 1966.
- Kur'an-ı Kerim Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1982.
- MATURIDI, Ebu Mansûr Muhammed b. Muhammed, Kitabu't-Tevhid, nşr: Fethullah Huleyf, Beyrut 1970.
- NESEFÎ, Abdullah b. Ahmed, Medarik'üt-Tenzil ve Hakâik'ut-Te'vil, (Mecmu'ut-Tefâsir içinde) Ofset, İstanbul 1984.
- NESEFÎ, Ebu'l-Muin Meymun b. Muhammed, Tabsıratu'l-Edille, Ankara 1993 – 2003.
- İSFEHANÎ, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed Ragıp, el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an, Beyrut 1997.
- RAZÎ, Fahrüddin Muhammed b. Ömer Hasan b. Hüseyin, Mefatihü'l-Gayb, ts.
- SABUNÎ, Nuruddîn Ahmed b. Mahmud b. Ebi Bekir, Maturidiyye Akaidi, Çeviren: Bekir Topaloğlu, Ankara 1991.
- TABERÎ, Muhammed b. Cerir, Camiül Beyan an Te'vili'l-Kur'an, Mısır 1954.
- TAFTAZANÎ, Mesud b. Ömer, Şerhu-l Makasid, Beyrut 1998.
- TEHANEVÎ, Muhammed Ali, Keşşâfu Istılahatı'l-Fünun, İstanbul 1317.
- TUSI, Ebu Cafer Muhammed, Et-Tibyan, Necef 1957.

YAZIR, Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1979.

ZEMAHŞERİ, Mahmud b. Ömer b. Muhammed b. Ahmed, Tefsiru'l-Keşşaf an
Hakaiku't-Tenzil, Beyrut ts.

ZENCANİ, Seyyid İbrahim el-Musevi, Akaidu'l-İmamiyyeti'l-İsna Aşeriyye, Kum
1982.